

# A PEDAGÓGUSHIÁNY TERÜLETI KÜLÖNBSÉGEI

VARGA JÚLIA

ELKH Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont,  
Közgazdaságtudományi Intézet, Budapest

*Beérkezett: 2022. november 30., elfogadva: 2023. január 15.*

A tanulmány a pedagógushiány területi különbségeinek alakulásáról ad leíró elemzést. A pedagógushiány korábbi lassú, hullámzó növekedését 2015 és 2016 után rendkívül gyors növekedés váltotta fel, és ekkor a települések közötti különbségek is átrendeződtek. Korábban a települési hierarchiában felfelé haladva rendszerint egyre kisebb volt a pedagógushiány, 2019-re, 2020-ra számos hiánymutató azt jelezte, hogy Budapesten romlott legjobban a helyzet. Ez valószínűleg összefügg azzal, hogy az alternatív munka-lehetőségek a fővárosban a legjobbak, ezért ott könnyebben dönthetnek a pályaelhagyás mellett a tanárok. Az összes bemutatott hiánymutató értékének 2016-ot követő hirtelen megemelkedése arra is utal, hogy nemcsak a tanári munka kínálata, de a tanárok iránti kereslet is hirtelen megváltozhatott, ami – az időbeni egybeesés – alapján összefügg-hetett a középfokú szakképzés átalakításával.

**Kulcsszavak:** tanárhiány, hiánymutatók, területi különbségek

This article gives a descriptive analysis of the evolution of regional differences in teacher shortages. The previous slow and fluctuating increase in teacher shortages was replaced by an extremely rapid increase following 2015 and 2016, and the differences between types of settlements where the schools are working have also changed. Previously, the teacher shortage had been decreasing upwards in the hierarchy of settlements, but several shortage indicators showed that the situation had worsened most in Budapest by 2019 and 2020. This is probably related to the fact that alternative job opportunities are best in the capital, where teachers may more easily decide to leave the profession. The sudden increase in the values of all the presented shortage indicators after 2016 also suggests that not only teacher supply but also the demand for teachers may have changed suddenly, which, given the coincidence in time, could be linked to the restructuring of secondary vocational education.

**Keywords:** teacher shortages, shortage indicators, regional differences

---

Levelező szerző: Varga Júlia, ELKH Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont,  
Közgazdaságtudományi Intézet, 1097 Budapest, Tóth Kálmán u. 4. E-mail: varga.julia@krtk.hu

A pedagógushiány egyike azoknak a közoktatási problémáknak, mely jelenleg a közvélemény figyelmének középpontjában áll. Ennek az a legfontosabb oka, hogy a legutolsó években rendkívül módon megnőtt a hiány. A hirtelen növekedés mellett a tanárhiány területi mintázatai is megváltoztak a korábbi mintázatokhoz képest. Ez a cikk a tanárhiány néhány fontosabb mutatószámának alakulásáról ad leíró elemzést, azt mutatja be, hogy hogyan változtak a hiánymutatók településtípusok és esetenként megyék szerint az elmúlt évtizedben a különböző programtípusokban. A cikk deskriptív elemzését adja a változásoknak, és összefoglalja, hogy milyen tényezők állhatnak mögöttük. Annak meghatározása, hogy mely tényezők milyen mértékben befolyásolták a tanárhiány alakulását, további kutatásokat igényel.

A tanárhiány, a tanárok iránti kereslet és a tanári munka kínálatának egyensúlyhiánya, vagyis tanárhiány akkor alakul ki különböző területeken és helyeken, ha nincs elegendő olyan képzett tanár, aki hajlandó az érvényes bérek és munkafeltételek mellett munkába állni. A tanárok *munkakínálatát* olyan tényezők befolyásolják, mint a tanárképzési részvétel és végzési arányok, a tanári pályán elérhető relatív keresetek és az alternatív, az oktatáson kívüli munkaerőpiaci lehetőségek, a keresetek struktúrája, a foglalkoztatási és munkakörülmények. A tanárok iránti kereslet is számos tényezőtől függ. Az iskoláskorú népesség száma csak egy a számos, a keresletet befolyásoló tényezőből. Emellett a tankötelezettség kezdő és befejező életkorától, a beiskolázási, lemorzsolódási és évisméltési arányoktól, az oktatási intézmények számától, az osztályok számától, a tanárok és diákok óraszámától, tanítási terhelésétől, valamint a megkövetelt tanári végzettség szabályozásától is függ a tanárok iránti kereslet.

Mind a tanári kínálatot, mind a keresletet meghatározó tényezők különbözhetnek településtípusok vagy más földrajzi egységek (régiók, megyék) szerint. A tanári munkaerőpiacra kapcsolatban általában figyelmen kívül hagyott szempont, hogy az nem egységes munkaerőpiac, hanem sok, különálló, szegmensből álló munkaerőpiac. A földrajzi eltérések mellett ezek a szegmentumok ahhoz is köthetőek, hogy a tanárok szakterületek közötti helyettesíthetősége korlátozott, egy adott szakterületen képesítéssel rendelkező tanár nem helyettesíthető egy más szakterületen képesítéssel rendelkező tanárral anélkül, hogy a tanári munka minősége (termelékenysége) jelentősen csökkenjen. A szegmentáció azt jelenti, hogy a tanárok iránti kereslet és kínálat az egyes szegmensekben eltérőek lehetnek, mivel különbözhetnek szegmensenként a tanárok munkakínálatát vagy keresletét meghatározó tényezők. Így például a természettudományi tárgyak tanárainak kínálatát egyértelműen összefügg a természettudományi diplomások számával, de nem befolyásolja a tanárképzésben művészeti vagy bölcsészképzésben végzetek száma. Hasonlóképpen a tanárok számára rendelkezésre álló oktatáson kívüli, alternatív foglalkoztatási lehetőségek is eltérőek lehetnek szakterületenként vagy földrajzi területenként, ezért különbözőképpen változhat a tanári munkakínálat például településtípusok, régiók, vagy megyék szerint.

Pedagógushiány esetén az intézmények nem küldik haza a tanulót, hanem más módokon alkalmazkodnak a hiányhoz, például olyan tanárokat alkalmaznak, akik nem rendelkeznek megfelelő képesítéssel, vagy az osztályok méretét a szokásosnál nagyobbra növelik, növelik a tanárok óraterhelését, kevésbé kvalifikált tanárokat vehetnek fel stb. Ezeket az alkalmazkodási folyamatokat is leíró, többféle hiánymutatót felhasználva vizsgáljuk a következőkben, hogy hogyan változtak a pedagógushiány területi különbségei az elmúlt években.

## Betöltetlen álláshelyek

A tanárihiány egyik mutatószáma a betöltetlen pedagógus-álláshelyek aránya. A pedagógus-álláshelyek számát az iskolák fenntartói állapítják meg, az álláshelyek számításának alapja a tanulók finanszírozott heti foglalkoztatási időkerete, az átlagos csoport- és osztálylétszám és az oktatással leköötött munkaidő alsó határa.<sup>1</sup> Az álláshelyek száma a tanárok iránti kereslet egyik mutatószámaként is értelmezhető, mely a tanulólétszámtól és az osztályok/csoportok számától, valamint a tanárok és diákok óraszámától, tanítási terhelésétől függ.

Bár sokszor felmerül, hogy az álláshelyek azért betöltetlenek, mert nem is hirdetik meg azokat, és hogy ezért a pedagógus-álláshelyek nem is tekinthetők a tanárok iránti kereslet effektív mutatójának, valójában az álláshelyek száma jól tükrözi, hogy az oktatáspolitikai adott tanulólétszám, csoportlétszám, munkaidő és tanítási idő mellett mekkora létszámot tekint megfelelőnek. A betöltetlen álláshelyek egy része valóban azért is lehet betöltetlen, mert nem minden álláshelyet hirdetnek meg. Egy, az intézményvezetők körében végzett 2021-es adatfelvétel eredményei (*Lannert 2021*) azt mutatták, hogy az üres álláshellyel rendelkező iskolák háromnegyedében valamennyi álláshelyet meghirdették, a kérdezett intézmények 7 százalékában egyetlen üres álláshelyet sem, a többi intézményben pedig csak az üres álláshelyek egy részét hirdették meg. Ez azonban nem jelenti azt, hogy az üres álláshelyek aránya ne mutatná „megfelelően” a tanárihiány mértékét. Hiányhelyzetre, tehát a tanári munkakínálat és munkakereslet egyensúlytalanságára reagálva az iskolák, intézményfenntartók többféle módon csökkenthetik a tanárok iránti keresletet, így úgy is, hogy nem hirdetik meg az üres álláshelyeket, hanem az osztály-, vagy csoportlétszám emelésével, a tanárok óraterhelésének növelésével alkalmazkodnak a hiányhoz. Ezt a keresleti alkalmazkodást valóban nem veszi figyelembe az üres álláshelyek aránya, de hiánymutatóként jól leírja a helyzetet akkor is, ha nem tudjuk a mutató alakulásában szétválasztani, hogy mennyiben járult hozzá változásához a tanári munkakínálat vagy -kereslet változása.

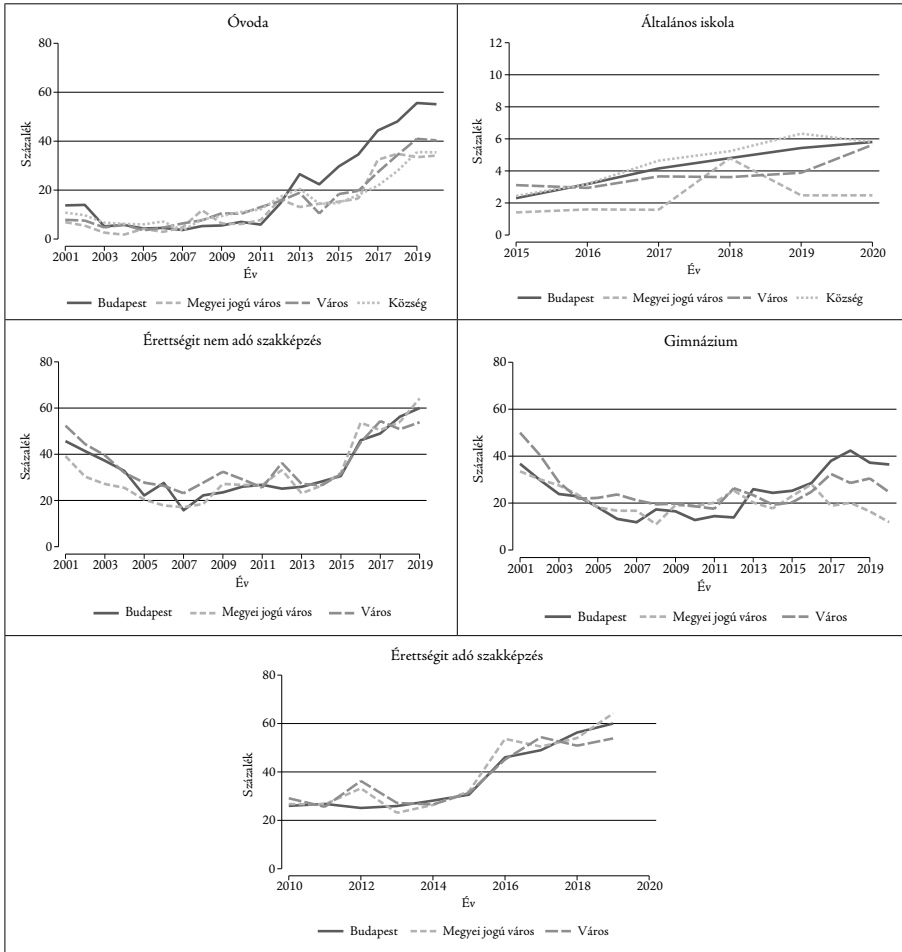
Az 1. ábra azt mutatja be,<sup>2</sup> hogy az egyes programtípusokban működő feladatellátási helyek mekkora hányadában volt betöltetlen pedagógus-álláshely településtípusok szerint 2010 és 2020 között.<sup>3</sup> Azt tehát, hogy a közoktatási intézmények mekkora hányadát érintette valamekkora mértékű hiány.

2010 és 2020 között valamennyi programtípusban és településtípuson jelentősen nőtt azoknak az intézményeknek az aránya, ahol volt betöltetlen pedagógus-álláshely. Egyedül a megyei jogú városokban működő gimnáziumok között érintett arányaiban kevesebb intézményt a hiány, de minden egyéb programtípusban és az összes településtípusban működő intézmények között is jelentős növekedést lehetett megfigyelni.

<sup>1</sup> Lásd a 326/2013. (VIII. 30.) Kormányrendelet 35. §

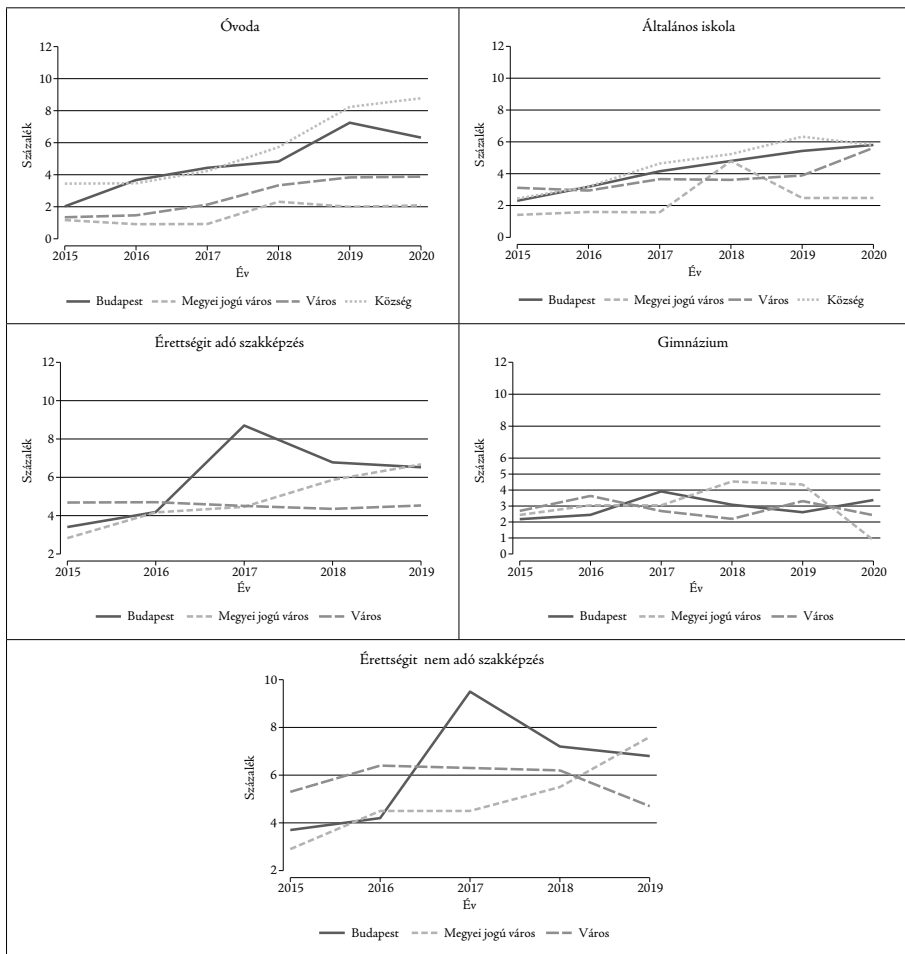
<sup>2</sup> A községek nagyon kis részében is működnek középfokú oktatási intézmények. Ezek száma nagyon csekély, csökkenő, az ezekben az intézményekben foglalkoztatott pedagógusok aránya is rendkívül kicsi. Mivel nagyon kicsi az ilyen intézményekben dolgozó pedagógusok száma, ezért minden véletlen változás nagyon nagy és félrevezető ingadozásokat eredményez a hiánymutatókban. Ezért a középfokú programtípusokban nem közöljük a községekben működő intézményekre vonatkozó adatokat.

<sup>3</sup> A szakképző intézmények adatait csak 2019-ig tudjuk követni, mivel a szakképző intézmények a 2020/21-es tanévben kikerültek a KIR-STAT közoktatási adatgyűjtés adatgyűjtéséből, az új adatgyűjtés eredményei pedig még nem állnak rendelkezésünkre. A tanulmányban az évek a tanévek kezdő évét jelentik, például 2020 a 2020/21-es tanévre vonatkozó adat stb.



**1. ábra:** Azoknak az intézményeknek az aránya (%), melyekben van betöltetlen pedagógus-állás-hely programtípusok és településtípusok szerint (2010–). *Forrás:* A KIRSTAT feladatellátási hely szintű adatainak felhasználásával saját számítások

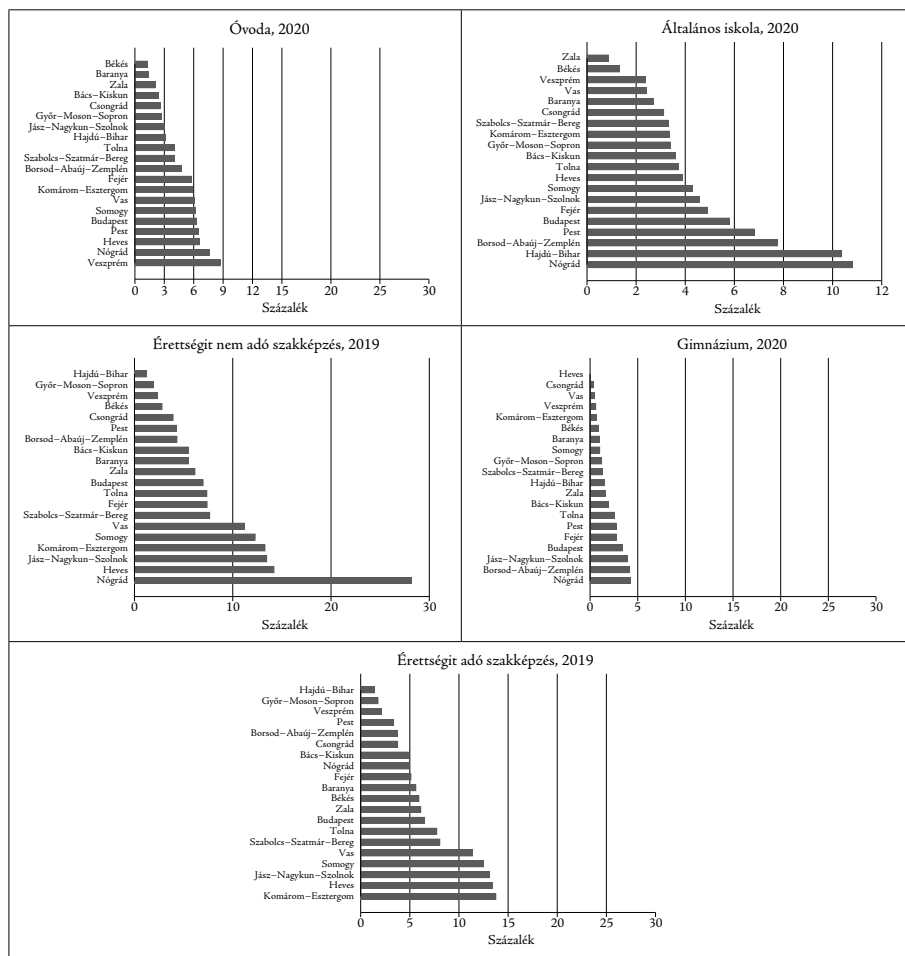
Az óvodákban és általános iskolákban 2012-ben, 2013-ban elkezdődött a növekedés, ami 2016 után felgyorsult, a középfokú oktatási intézményekben 2016 után nőtt meg a hiánytól érintett intézmények aránya. Valamennyi programtípusban a budapesti intézmények között nőtt a leggyorsabban azok aránya, ahol volt betöltetlen pedagógus-állás-hely. 2010-ben a budapesti óvodák 7 százalékában volt csak üres állás-hely, 2020-ra az arány 55 százalékra nőtt, ami 20 százalékponttal volt nagyobb, mint a megyei jogú városokban vagy községekben működő intézmények között és 15 százalékponttal haladta meg az egyéb városokban működő intézmények között megfigyelt arányt. A budapesti általános iskolák között 17 százalékról 64 százalékra nőtt az érintett intézmények száma, a budapesti gimnáziumokban 13 százalékról 36 százalékra. A szakképző intézmények között 2015, 2016 után minden településtípuson nagyon jelentős mértékben, 31 százalékpont körüli értékben növekedett azoknak a feladatellátási he-



**2. ábra:** A betöltetlen pedagógus-álláshelyek az összes álláshely arányában programtípusok és településtípusok szerint (2015–2020). *Forrás:* A *közkutatás indikátorrendszere 2021* című kiadvány (KRTK 2022) B2.11. indikátorának adatai alapján

lyeknek az aránya, ahol volt betöltetlen pedagógus-álláshely. A legkisebb növekedést az egyéb városokban működő szakképzést nyújtó intézményekben lehetett megfigyelni, de ezeknek a feladatellátási helyeknek is több mint felében volt már tanárhány valamekkora mértékben 2016-ra, 2017-re. Az egyéb programtípusokkal összevetve a gimnáziumok között voltak a legkisebb arányban olyan intézmények, ahol volt betöltetlen tanári álláshely. A budapesti gimnáziumok között lehetett a legnagyobb aránynövekedést megfigyelni. 2010 és 2020 között 24 százalékkal nőtt a budapesti gimnáziumok között a hiánytól érintett intézmények aránya, és 2020-ban már az intézmények több mint 40 százalékában volt betöltetlen álláshely.

A 2. ábra azt mutatja be, hogy hogyan változott a betöltetlen pedagógus-álláshelyek aránya az összes pedagógus-álláshelyhez viszonyítva. Ezt a változást csak 2015-től kezdődően tudjuk követni, mivel nem állt rendelkezésünkre korábbi adat az összes peda-



3. ábra: A betöltetlen pedagógus-álláshelyek aránya programtípusok és megyék szerint (2019 vagy 2020). Forrás: A közoktatás indikátorrendszere 2021 című kiadvány (KRTK 2022) B2.11. indikátorának adatai alapján

gógus-álláshely számáról. A betöltetlen pedagógus-álláshelyek százalékaránya az összes pedagógus-álláshely arányában is minden programtípusban jelentősen nőtt 2015 után, a gimnáziumok kivételével. A budapesti hiány csaknem minden egyéb programtípusban a legnagyobb volt 2019-ben, 2020-ban. Az óvodákban a budapesti arány a községek utáni második legnagyobb volt, a budapesti általános iskolákban az összes tanári álláshelyhez képest ugyanolyan arányban voltak betöltetlen álláshelyek, mint a községi általános iskolákban. Figyelemre méltó, hogy a budapesti szakképző középfokú intézményekben 2016 és 2017 között, egy év alatt több mint duplájára nőtt, és a megyei jogú városokban működő intézményekben is jelentős mértékben nőtt a hiány ugyanekkor. Ezek a változások valószínűleg összefüggésben vannak a középfokú szakképzés teljes átalakításával. Az, hogy az intézkedések hatására a tanári munkakínálat csökkent-e hirtelen drasztikusan, vagy a tanárok iránti kereslet nőtt meg a fenntartóváltás és egyéb változtatások nyomán, nem eldönthető, a kérdés megválaszolása további vizsgálatokat igényel.

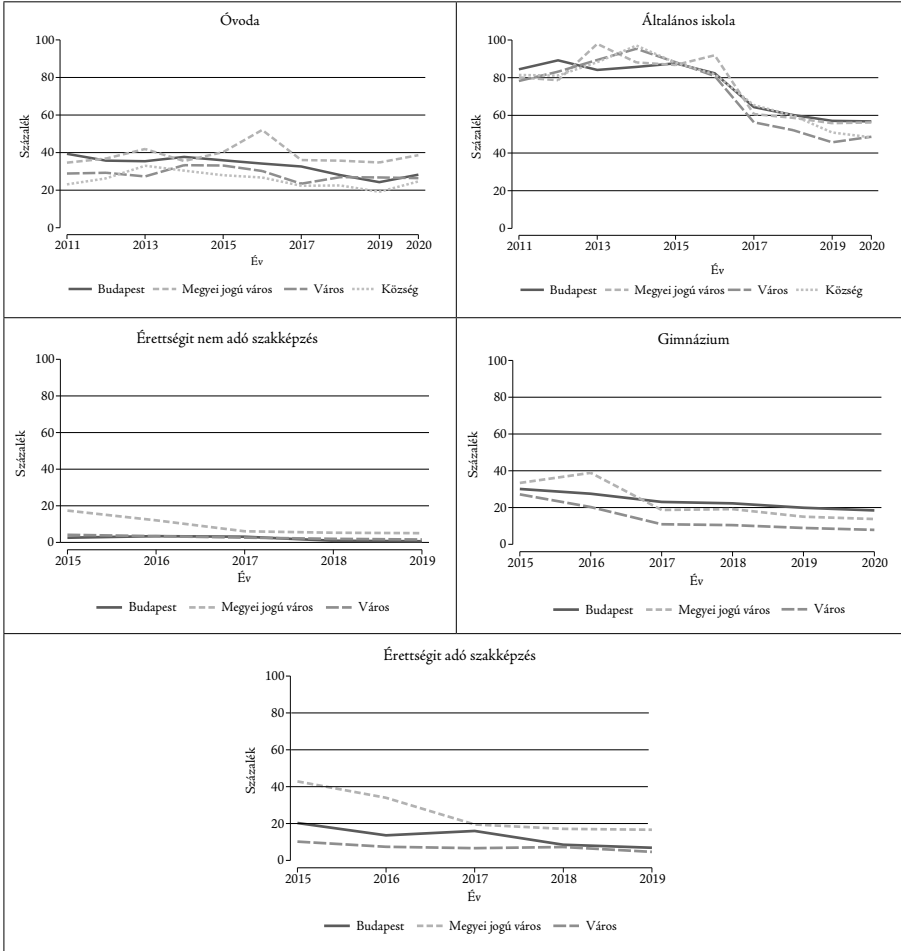
A településtípusok szerint megfigyelhető különbségek mellett jelentős regionális különbségek is vannak a betöltetlen pedagógus-álláshelyek arányában (3. ábra). A megyék közötti különbségekben nem lehet egységes mintázatot látni, eltérő okok játszhatnak szerepet a magas arányok kialakulásában. A hátrányos helyzetű gyerekek magas aránya éppúgy csökkentheti a tanári munkakínálatot, mint a jobb alternatív munkalehetőségek, és a tanárok iránti kereslet is különbözhet az iskoláskorú népesség eltérő száma vagy településszerkezeti okok, vagy az eltérő intézményhálózat következtében.

### A tartósan távol lévő tanárok helyettesítése

A közoktatásban dolgozók között minden évben elég magas a tartósan távollévők aránya, programtípustól függően 5–10 százalék körül mozog.<sup>4</sup> A tartósan távollévők helyettesítésére az intézményekben esetenként állandó helyettesítésre alkalmaznak pedagógusokat. Az, hogy a távollévők mekkora hányadát helyettesítik az oktatási intézmények, szintén jelezheti a pedagógushiányt. A helyettesítési arány csökkenhet azért, mert nincs elég pedagógus, aki az adott feltételek mellett szeretne helyettesítő tanárként dolgozni, vagyis lehet kínálati oka a hiány növekedésének, de az is a hiányt jelezheti, ha az intézményfenntartó olyan módon csökkenti a tanári munka iránti keresletet, hogy nem alkalmaz helyettesítő pedagógust, hanem csoportösszevonásokkal vagy az állásban lévő többi tanár munkaterheinek emelésével csökkenti a keresletet. Ahogy a betöltetlen pedagógus-álláshelyek esetében, a helyettesítő tanárok arányának változása esetében sem tudjuk megkülönböztetni önmagában ennek a mutatószámnak a változását követve, hogy a hiány növekedésében mekkora szerepet játszott a kínálati és mekkora szerepet a keresleti változás, de a mutatószám alakulása jelzi a hiány változását. A 4. ábra mutatja be, hogy mekkora volt az állandó helyettesítésre alkalmazott pedagógusok százalékaránya a tartósan távollévőkhöz viszonyítva 2010 és 2020 között.

2010 és 2020 között a megyei jogú városokban, egyéb városokban és a községekben működő óvodákban kisebb hullámmal nagyjából állandó arányban alkalmaztak állandó helyettesítést a tartósan távol lévő óvodapedagógusok helyettesítésére. Budapesten viszont folyamatosan csökkent az arány, 2020-ban 10 százalékponttal volt kisebb, mint 2011-ben. Míg korábban a budapesti óvodák foglalkoztattak legnagyobb arányban helyettesítő pedagógusokat, 2020-ban már csak ugyanolyan arányban alkalmaztak helyettesítést, mint a községi és városi óvodák. Az általános iskolákban látjuk a legnagyobb változást. 2011-ben még minden településtípuson az általános iskolákból tartósan távol levő tanárokat 80 százalék körüli arányban helyettesítették állandó helyettesítéssel, 2020-ban Budapesten és a megyei jogú városokban már csak 56, a községekben és egyéb városokban működő általános iskolákban pedig 48 százalékuk helyettesítését oldották meg ezen a módon. Az érettségit nem adó, középfokú szakképzést nyújtó intézményekben korábban is csak elenyésző arányban alkalmaztak állandó helyettesítésre pedagógusokat. A megyei jogú városokban működő intézményekben volt még 2010-ben a legmagasabb a helyettesítési arány, itt a tartósan távol lévő tanárok 17 százalékának helyettesítésére vettek fel állandó helyettesítést. 2019-re ezeken a településeken már csak 5 százalékukat helyettesítették állandó alkalmazottal. Komoly mértékben csökkent minden településtípuson az érettségit adó szakképzésben és gimnáziumokban is a helyettesítésre foglalkoztatott

<sup>4</sup> Lásd a Közoktatás indikátorrendszere, 2021. B2.8. indikátorát.



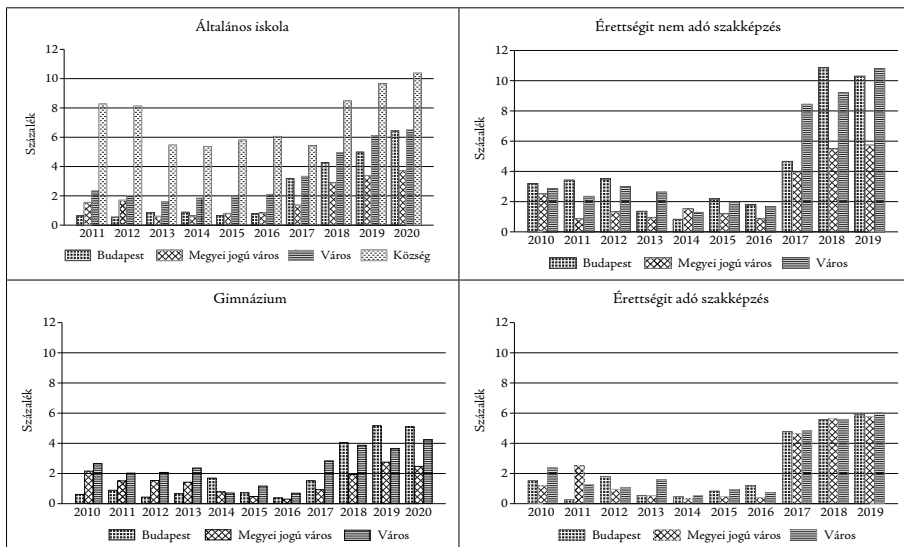
4. ábra: Az állandó helyettesítésre alkalmazott pedagógusok a tartósan távol lévők arányában (%) programtípus és településtípus szerint (2015–2020). Forrás: A közoktatás indikátorrendszere 2021 című kiadvány (KRTK 2022) B2.9. indikátorának adatai alapján

tanárok aránya. A megyei jogú városokban működő, érettségire adó szakképzési intézményekben a helyettesítési arány 48 százalékról 17 százalékra, a budapesti intézményekben 20 százalékról 7 százalékra, a városokban működő intézményekben pedig 10 százalékról 5 százalékra csökkent. A gimnáziumokban a budapesti intézményekben csökkent a legkevésbé a tartósan távol lévők állandó helyettesítésére foglalkoztatott tanárok aránya.

### A szaktárgyakat szakos képesítés nélkül tanítók aránya

A tanárhiány csökkentésének egyik elterjedt módja, hogy csökkentik a tanárokkal szemben támasztott képzettségi követelményeket. Az elmúlt években több olyan jogszabálymódosítás is történt, mely pontosan ezt célozta, és a képzettségi követelmé-





5. ábra: A szaktárgyakat szakos képesítés nélkül tanítók százalékaránya programtípus és településtípus szerint (2010–2020). Forrás: *A közoktatás indikátorrendszere 2021* című kiadvány (KRTK 2022) C3.17. indikátorának adatai alapján

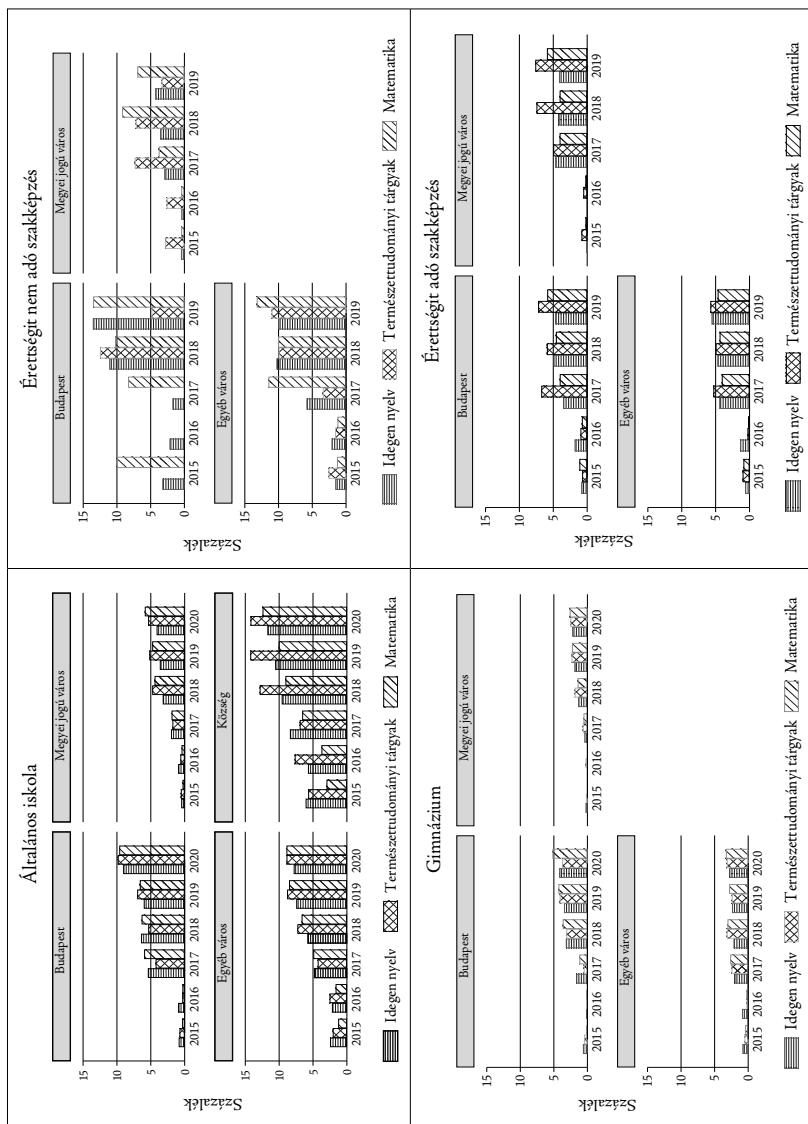
nyeken lazított.<sup>5</sup> A következőkben nem a végzettség szintjének változásait mutatjuk be,<sup>6</sup> hanem a szaktárgyakat szakos képesítés nélkül tanítók arányának változását vizsgáljuk. A szaktárgyakat szakos képesítés nélkül tanító tanárok úgy tanítanak egy szaktárgyat, hogy arra nincs képesítésük, tehát általában rendelkeznek pedagógiai képesítéssel, de más szaktárgyból. Az 5. ábra azt mutatja be programtípusonként településtípusok szerint, hogy az összes szakos tantárgyat mekkora arányban tanították 2010 és 2020 között olyan tanárok, akiknek nem volt e tárgyra képesítésük.

2010 és 2014 között minden programtípusban és minden településtípusban csökkent a szaktárgyakat szakos képesítés nélkül tanítók aránya. Az általános iskolákban 2017 után, a középfokú oktatási intézményekben pedig 2016 után hirtelen elkezdett nőni az arány minden programtípusban és településtípusban. A növekedés nyomán a korábbi szint két-háromszorosát érte el 2019-re, 2020-ra. Nagyon nagy növekedés volt megfigyelhető a budapesti intézményekben. Az összes programtípusban a budapesti intézményekben nőtt a legjobban a szakos képesítés nélkül szaktárgyat oktatók aránya. A budapesti általános iskolákban 2010-ben 1 százalék körüli volt csak a szakos tárgyakat a megfelelő szakképesítés nélkül tanítók aránya, 2020-ban már 6 százalék. Az érettségít nem adó képzésben 2014-ben 1 százalék alatt volt az arány, ami 2010-re, hasonlóan a városokban működő intézményekben megfigyelthez, 10 százalék fölé nőtt 2018-ra, 2019-re. A gimnáziumokban és az érettségít is adó szakképzésben tanítottak az utolsó megfigyelt évben (2020-ban, illetve 2019-ben) a legkisebb arányban megfelelő

<sup>5</sup> A középfokú szakképzés fenntartóváltása és átszervezése részeként 2016 szeptemberétől az érettségít nem adó szakképzésben, valamint az érettségít adó szakképzésben a szakmai elméleti tárgyakat oktatóknak eltörölték az egyetemi végzettség követelményét. A 417/2020 (VIII. 30.) kormányrendelet pedig a közoktatás minden szintjén lehetővé tette a képzettségi követelmények lazítását.

<sup>6</sup> A pedagógusok képzettségi szintjének változásáról – településtípusok és megyék szerinti bontásban is – lásd *A közoktatás indikátorrendszere 2021* B2.3. indikátorát.

szakképesítés nélkül szaktárgyakat, de ezekben az intézményekben is komoly arány-növekedést lehetett megfigyelni 2016 után minden településtípusban, a budapesti gimnáziumokban pedig különösen.



6. ábra: Egyes szaktárgyakat szakos képesítés nélkül tanítók százalékaránya programtípus és településtípus szerint (2015–2020). Forrás: A közoktatás indikátorrendszere 2021 című kiadvány (KRTK 2022) C3.17. indikátorának adatai alapján

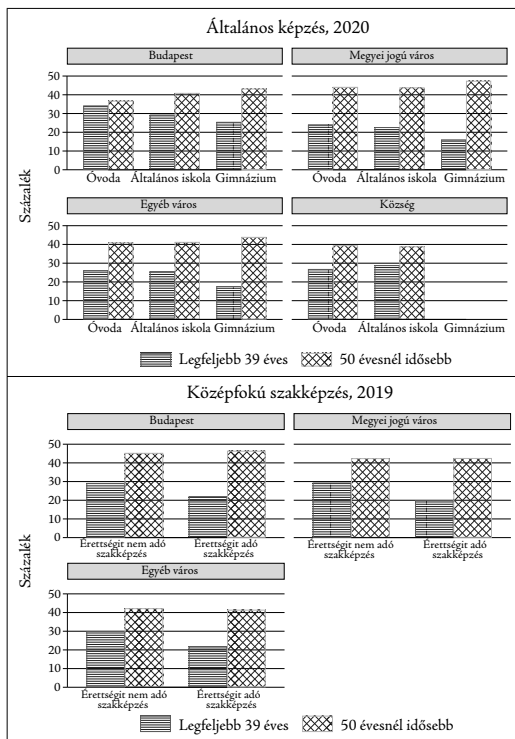
Mivel a tanárkínálatot meghatározó tényezők közül sok (például az alternatív foglalkoztatási, kereseti lehetőségek) jelentősen különbözik attól függően, hogy milyen szaktárgy tanítására van képesítése a tanárnak, ezért érdemes szakterületenként is megvizsgálni a megfelelő szakképesítés nélkül tanító tanárok arányát. A 6. ábra az idegen nyelvet, a természettudományi tárgyakat és a matematikát szakos képesítés nélkül oktatók arányának 2015 és 2020, illetve 2015 és 2019 közötti változását mutatja.

Mindhárom tantárgycsoport, illetve tantárgy esetén ugyanazt az időbeni változást látjuk, mint az összes szakos tantárgy esetén. 2016 után erősen megnőtt a tárgyakat szakos képzés nélkül tanítók aránya.

A községi általános iskolákban mindhárom tantárgycsoportot, illetve tárgyat 12–14 százalék megfelelő képzés nélkül tanították 2020-ban, de ugyanakkor már a budapesti általános iskolákban is több mint 9 százalékos arányban tanították e tárgyakat olyan tanárok, akinek nem volt a tárgyban szakképzésük. Az érettségit nem adó budapesti szakképző intézményekben az idegen nyelvet és a matematikát 14 százalékos arányban tanították megfelelő képzés nélkül 2019-ben. Az is figyelemre méltó, hogy bár minden településtípuson a gimnáziumokban volt a legkevesebb elterjedt, hogy e három tantárgycsoportot vagy tárgyat képzés nélküli tanárok tanították volna, a budapesti intézményekben volt a legnagyobb növekedés 2015 és 2020 között, és 2020-ban itt volt a legnagyobb az arány. Mindhárom tantárgycsoport esetén megközelítette az 5 százalékot.

### A pedagógusok korösszetétele és a pályakezdők aránya

A pedagógusok korösszetétele önmagában nem jelzi a pedagógushiány alakulását, de rámutathat arra, hogy középtávon hogyan változhat a tanárkínálat, ha a korcsoportok szerinti megoszlást összevetjük a közoktatásban újonnan munkába álló, pályakezdők arányával. A 7. ábra a fiatal (legfeljebb 39 éves) és idősebb (50 évesnél idősebb) tanárok



7. ábra: A legfeljebb 39 éves és az 50 évnél idősebb pedagógusok aránya programtípus és településtípus szerint (2020, 2019). Forrás: A KIRSTAT adatainak felhasználásával saját számítások

**1. táblázat:** Az új belépő, pályakezdő pedagógusok aránya programtípus és településtípus szerint (%)

Programtípus	Év	Budapest	Megyei jogú város	Város	Község
Óvoda	2020	1,9	2,0	1,5	1,5
Általános iskola	2020	2,0	1,4	1,2	1,3
Érettségít nem adó szakképzés	2019	0,4	0,3	0,5	.
Gimnázium	2020	1,6	1,1	0,6	.
Érettségít adó szakképzés	2019	2,3	1,6	1,3	.

*Forrás:* A KIRSTAT adatainak felhasználásával saját számítások

arányát mutatja be programtípusok és településtípusok szerint. Az 1. táblázat pedig azt, hogy a legutolsó évben, melyről rendelkezésre állt adat, mekkora volt az egyes programtípusokba újonnan belépő, pályakezdő tanárok aránya településtípusonként.

Minden programtípuson és minden településtípus intézményeiben a 40 évnél fiatalabb aránya kisebb, mint az 50 év felettieké. Ha a tanárok kor szerinti megoszlása egyenletes lenne, akkor egy-egy évben nagyjából 2,2 százalékuk érné el a nyugdíjkorhatárt,<sup>7</sup> és ennyi pályakezdő belépésére lenne szükség az utánpótlás biztosításához. Mivel a tanárok kor megoszlása távolról sem egyenletes egyetlen programtípusban sem, bármilyen településtípuson is működnek az intézmények, ezért a pályakezdő tanároknak évről évre 2,2 százaléknál is nagyobb arányban kellene belépniük a közoktatási rendszerbe ahhoz, hogy a jelenlegi szinten maradjon a tanárihiány. Ezt az arányt egyedül a budapesti érettségít adó szakképzésben érik el a pályakezdő, újonnan belépő tanárok. Az új belépő, pályakezdő tanárok aránya minden egyéb program-, és településtípusban kisebb, mint ami akár csak a jelenlegi helyzet fenntartáshoz szükséges lenne. Ez azt jelenti, hogy a pedagógushiány a következő években minden egyéb programtípusban és településtípuson nőni fog, ha nem változik meg a tanári munkakínálat vagy a tanárok iránti kereslet. A hiány legnagyobb növekedését az érettségít nem adó szakképző intézményekben lehet várni, bármely településtípuson is működjenek az intézmények, és a városokban működő gimnáziumokban. Azt is érdemes megjegyezni, hogy bár az eddigi hiánymutatók vizsgálata alapján a budapesti gimnáziumokban kisebb a tanárihiány, mint az egyéb programtípusokban és településtípusokon, ez a helyzet hamarosan megváltozhat, mivel a budapesti gimnáziumokban is nagyon alacsony az új belépő, pályakezdő tanárok aránya, ami a növekvő arányú várható nyugdíjba vonulások miatt ezekben az intézményekben is növelheti a hiányt.

## Összefoglalás és következtetések

A pedagógushiány alakulásának áttekintése két új és további vizsgálatot igénylő fejleményre mutatott rá. Az első, hogy 2016 után hirtelen és rendkívüli módon megnőtt a pedagógushiány csaknem minden programtípusban és csaknem minden település-

<sup>7</sup> Azt feltételezve, hogy a pedagógusképző intézményeket legfiatalabban 22-23 éves korban hagyhatják el végzettként, és a 65. életévüket betöltők nyugdíjba mennek, akkor egy-egy évben a 43–44 évjáratához tartozó pedagógus dolgozik az iskolákban.

típuson. A második, hogy ezzel egyidejűleg jelentősen átrendeződött a pedagógushiány területi mintázata. Míg korábban a települési hierarchiában lefelé haladva nőtt a pedagógushiány, addig 2016 után a Budapesten működő intézményekben nagyon gyorsan nőtt a hiány, és sok esetben rosszabb hiánymutatókat láttunk a fővárosi intézményekben az időszak végére, mint a más településtípusokon működő intézményekben.

A fejlett országok tanári munkaerőpiacát (például *Ladd 2007*) és a tanárhiányt vizsgáló munkák a tanárhiány intenzitását, területi és szaktárgyak szerinti különbségeit elemezték (például: *Goldhaber et al. 2015; Murphy–DeArmond–Guin 2003; O’Doherty–Harford 2018; Sutcher–Darling–Hammond–Carver–Thomas 2016, 2019*). Az eredményeik azt mutatták, hogy a tanárhiány többnyire nem országos jellegű, földrajzi területenként és a különböző típusú körzetekben és tantárgyak között is eltérő. A hiány elsősorban a távol eső vidéki és a deprivált területek iskoláiban jellemző, ezekben a tanári munkakínálat rendszerint kicsi (lásd például *Clotfelder et al. 2008*), valamint elsősorban a természettudományi tárgyakból (például *Goldhaber et al. 2015*). A különbségek ahhoz köthetők, hogy a keresletet és a kínálatot befolyásoló feltételek nagyon eltérőek a régiók és a körzetek között is, nagy különbségek mutatkoznak ezekben szaktárgyak szerint is.

Magyarországon a 2010-es évek közepéig a hiány lassan, trendszerűen emelkedett, megtorpanásokkal, átmeneti csökkenésekkel, és a nemzetközi irodalomban is bemutatott jellemzők az itthoni folyamatokat is jellemezték. Ez megfigyelhető a mennyiségi és minőségi tanárhiány mutatóinak lassú, hullámzó, romlásában. A hiány nagyobb volt a vidéki településeken, azokban az intézményekben, ahol nagy volt a hátrányos helyzetű tanulók aránya, és diszciplínák szerint is követte a nemzetközi trendeket.

A pedagógushiány lassú emelkedését 2016 után felváltó gyors növekedésnek részben nagyon valószínűen kínálati okai voltak. Korábbi munkák bemutatták, hogy a tanári pálya választásában és a pályára lépési, valamint a pályán maradási döntésekben meghatározó szerepük van a tanári pályán elérhető relatív kereseteknek (*Varga 2007*), és azt is, hogy a béremelések hatással lehetnek arra, hogy a pedagógusok a pályán maradjanak, de ha a korábbi emelkedés elveszti az értékét, akkor nagyon hamar elkezd ismét nőni a pályaelhagyás (*Varga 2014*). A pedagógusok relatív keresete 2012 és 2014 között javult, bár ekkor is jóval kisebb volt az átlagos diplomás kereseteknél. 2014 után viszont megállt a tanári fizetések emelkedése, a korábbi emelés elkezdte értékét veszteni.<sup>8</sup> Mivel ugyanebben az időszakban általában is feszesebbé vált a magyar munkaerőpiac, és számos diplomás foglalkozásban is munkaerőhiány alakult ki, a pedagógusok alternatív foglalkoztatási lehetőségei javultak. Ezért a pályaelhagyás nőhetett, ami csökkenthette a tanári munkakínálatot. Mivel Budapesten kedvezőbbek az alternatív, pedagóguspályán kívüli elhelyezkedési lehetőségek, ezért itt a munkakínálat jobban csökkenhetett, mint máshol, ami részben magyarázatot adhat a hiány települési mintázatai megváltozásának. Ugyancsak a tanári munkakínálat csökkenését eredményezhették a munkakörülmények, munkafeltételek szigorításai, nehezítései (így a tanítási munkaterhek emelése és egyéb változtatások).

A hiánymutatók 2015, 2016 után megfigyelhető hirtelen változása azonban erősen felveti azt a lehetőséget, hogy nemcsak a tanári munkakínálat változott (a munkakínálati változást, a tanárok elfordulását a pályától inkább egy fokozatos folyamatként várnánk), hanem a munkakereslet is.

<sup>8</sup> Lásd A közoktatás indikátorrendszere 2021 B2.14, B2.15. és B2.16. indikátorait.

2015-től kezdődően a középfokú szakképzést teljes mértékben átalakították. Megváltozott az iskolafenntartó, az intézményeket szakképző központokba integrálták, és csökkent a feladatellátási helyek száma, megszűntek azok az intézmények (esetenként kifutó rendszerben), melyekben általánosan képző és szakképző középiskolai képzés is folyt ugyanazzal a tanári karral. Megváltoztatták a szakképző középiskolákban tanulók szaktárgyak szerinti, és összes óraterhelését, részben megváltoztatták a szakképző középiskolákban foglalkoztatott pedagógusokkal szemben elvárt képzettségi követelményeket. Ezek a tényezők külön-külön mind hathattak a tanárok iránti keresletre – település és programtípus szerint eltérő módon. A változások egy része csökkenthette, más része pedig növelhette a tanárok iránti keresletet. Ha a nettó hatása az volt ezeknek az intézményi és szabályozási változtatásoknak, hogy nőtt miattuk a tanárok iránti kereslet, akkor ez is erősíthette a tanárhíányt. Ezeknek a hatásoknak a vizsgálata további kutatásokat igényel, ami megalapozhatná a felelősebb oktatáspolitikai döntéshozatalt.

## IRODALOM

- CLOTFELTER, Ch., GLENNIE, E., LADD, H. & VIGDOR, J. (2008) Would higher salaries keep teachers in high-poverty schools? Evidence from a policy intervention in North Carolina. *Journal of Public Economics*, Vol. 92. Nos 5–6. pp. 1352–1370.
- GOLDBABER, D., KRIEG, J., THEOBALD, R. & BROWN, N. (2015) Refueling the STEM and special education teacher pipelines. *Phi Delta Kappan*, Vol. 97. No. 4. pp. 56–62.
- LADD, H. F. (2007) Teacher labor markets in developed countries. *The Future of Children*, Vol. 17. No. 1. pp. 201–217.
- LANNERT J. (2021) Zárótanulmány az emberierőforrás szűkösségekről a magyar közoktatásban. Kutatási Zárójelentés. [https://www.t-tudok.hu/files/2/kutatasi\\_zarojelentes\\_t-tudok\\_magyar\\_210x297mm.pdf](https://www.t-tudok.hu/files/2/kutatasi_zarojelentes_t-tudok_magyar_210x297mm.pdf) [Letöltve: 2022. 11. 25.]
- MURPHY, P., DEARMOND, M. & GUIN, K. (2003) A national crisis or localized problems? Getting perspective on the scope and scale of the teacher shortage. *Education Policy Analysis Archives*, Vol. 11. No. 23. <https://doi.org/10.14507/epaa.v11n23.2003>
- O'DOHERTY, T. & HARFORD, J. (2018) Teacher recruitment: Reflections from Ireland on the current crisis in teacher supply. *European Journal of Teacher Education*, Vol. 41. No. 5. pp. 654–669.
- SUTCHER, L., DARLING-HAMMOND, L. & Desiree CARVER-THOMAS, D. (2016) *A coming crisis in teaching? Teacher supply, demand, and shortages in the US*. Learning Policy Institute.
- SUTCHER, L., DARLING-HAMMOND, L. & CARVER-THOMAS, D. (2019) Understanding teacher shortages: An analysis of teacher supply and demand in the United States. *Education Policy Analysis Archives*, Special Issue, Vol. 27. No. 35. pp. 1–40.
- VARGA J. (2007) Kiből lesz ma tanár? A tanári pálya választásának empirikus elemzése. *Közgazdasági Szemle*, Vol. 54. Nos 7–8. pp. 609–627.
- VARGA J. (2013) A közalkalmazotti béremelés hatása a tanárok pályaelhagyási döntéseire. *Közgazdasági Szemle*, Vol. LX. No. 5. (május) pp. 579–600.

A cikk a Creative Commons Attribution 4.0 International License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>) feltételei szerint publikált Open Access közlemény, melynek szellemében a cikk bármilyen médiumban szabadon felhasználható, megosztható és újraközölhető, feltéve, hogy az eredeti szerző és a közlés helye, illetve a CC License linkje és az esetlegesen végrehajtott módosítások feltüntetésre kerülnek.